

Літэратура

1. Мид, М. Культура и мир детства / М. Мид.— М. : Наука, 1988.
2. Тоффлер, Э. Третья волна / Э. Тоффлер.— М. : Издательство АСТ, 2004.
3. Кон, И. С. Ребенок и общество / И. С. Кон.— М. : Академия, 1988.

Г. І. Басава

Мінск, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Узаемадзеянне культур у кантэксце выкладання міжкультурнай камунікацыі

У сувязі з пашырэннем міжкультурных кантактаў грамадству неабходныя спецыялісты рознага профілю з высокім узроўнем сацыякультурнай кампетэнцыі, з развітым пачуццём эмпатыі і талерантнасці, якія валодаюць навыкамі міжкультурнай камунікацыі. Гэта тлумачыцца тым, што сучаснае грамадства характарызуецца памнажэннем, паскарэннем і глабалізацыяй камунікацыі. Рост камунікацыі дае новыя магчымасці, якія вызвалюць людзей ад папярэдніх абмежаванняў, механізмаў сацыяльнага кантролю і прымусу, ствараюць падставы для свабоднага развіцця асобы. Новыя формы тэлекамунікацый і з'яўленне міжнародных карпарацый, якія распараджаюцца сродкамі масавай інфармацыі, развіццё сучасных транспартных і электронных сродкаў сувязі спарадзілі немагчымыя ў мінулым культурныя патокі глабальнага маштабу, уключаючы рух аб'ектаў, знакаў і людзей як у рэгіянальнай, так і ў міжкантынентальнай прасторы. Тэхналагічная рэвалюцыя зрабіла магчымымі прамыя (непасрэдныя) кантакты мільёнаў людзей, прыналежных да розных культур.

У гэтым кантэксце важным паўстае пытанне міжкультурнай камунікацыі. Па сваёй сутнасці міжкультурная камунікацыя — гэта заўсёды міжперсанальная камунікацыя ў спецыяльным кантэксце, калі адзін удзельнік выяўляе культурнае адрозненне ад іншага. Міжкультурная камунікацыя грунтуецца на працэсе сімвалічнага ўзаемадзеяння паміж індывідамі і групамі, культурныя адрозненні якіх можна распазнаць. Успрыманне і стаўленне да гэтых адрозненняў уплываюць на выгляд, форму і вынік кантакту. Кожны ўдзельнік культурнага кантакту карыстаецца сва-

ёй уласнай сістэмай правілаў, якія функцыянуюць такім чынам, каб дасланыя і атрыманыя пасланні маглі быць закадзіраваныя і раскадзіраваныя. Прыкметы міжкультурных адрозненняў могуць быць інтэрпрэтаваныя як адрозненні вербальных, паравербальных і невербальных кодаў у спецыфічным кантэксце камунікацыі. На працэс інтэрпрэтацыі, акрамя культурных адрозненняў, уплываюць узрост, гендарная прыналежнасць, прафесія, сацыяльны статус камуніканта. Таму ступень міжкультурнасці кожнага канкрэтнага акта камунікацыі звязаная з талерантнасцю, прадпрымальнасцю, асабістым вопытам яго ўдзельнікаў.

Гістарычны шлях кожнага народа вызначаецца цэлым комплексам фактараў (кліматам, прыроднымі катаклізмамі, войнамі, міжэтнічнымі кантактамі і інш.), што нараджае непаўторную і па-свойму ўнікальную культуру, у аснову якой пакладзеныя пэўныя ідэі, ідэалы, каштоўнасці і нормы. Усе народы з'яўляюцца раўнацэннымі носьбітамі агульначалавечых каштоўнасцей, якія паўстаюць у самабытных формах.

Нягледзячы на значныя адрозненні ў самых розных накірунках, усім культурам уласцівы шэраг агульных характарыстык — так званых «культурных універсалій». У гуманітарных навуках вылучаюць больш за шэсцьдзесят культурных універсалій: мова, выраб прылад працы, сумесная праца, рэлігійныя абрады, шлюб і сям'я, забарона на кровазмяшэнне (інцэст), кухня, календар, адукацыя, законы, гульні, спорт, упрыгожванне цела, дэкаратыўнае мастацтва, танцы, гасціннасць, жарты і г.д. Разам з тым, чалавечая культура не ведае абсалютна непаўторных кодаў. Успрыманне і інтэрпрэтацыя іншай нацыянальнай культуры ў працэсе міжкультурнага дыялогу спараджае зоны непаразумення —сэнсавыя лакуны— як неінтэрпрэтуемыя ці неадэкватна інтэрпрэтуемыя фрагменты тэксту (дыскурсу). Ідэі захавання і далейшага развіцця чалавечай цывілізацыі ўсё больш глыбока звязваюцца з неабходнасцю культурных узаемазносін, паколькі культурная разнастайнасць сучаснага чалавецтва ўзрастае, і народы, якія яго ўтвараюць, знаходзяць усё больш сродкаў, каб захаваць і развіваць сваю цэласнасць і культурны воблік.

Выказванне Э. Хола «Культура — гэта камунікацыя» стала імпульсам для развіцця тэорыі міжкультурнай камунікацыі, якое паказвае на тое, што *паняцце «культура» — базавае паняцце ў міжкультурнай камунікацыі*. Культура ўключае ў сябе

не толькі стэрэатыпы паводзін, але і патэрны мыслення (агульныя значэнні, якія члены грамадства прыпісваюць розным з'явам, натуральным і штучна створаным, уключаючы рэлігію і ідэалогію), а таксама артэфакты (прылады, будынкі, творы мастацтва і інш.), навывікі, уменні, тэхніку. Культура ўяўляе сабой крыніцу, сукупнасць ведаў, вопыту, вераванняў, каштоўнасцей, устаноў, значэнняў, уяўленняў, роляў, а таксама матэрыяльных аб'ектаў, якія выкарыстоўваюцца людзьмі ў іх індывідуальным або групавым жыцці. Усё, з чым мы маем справу ў сваім вопыце, дэтэрмінавана культурай. У гэтым сэнсе культура — лад жыцця людзей, паколькі інтэгруе ў адзінае цэлае паводзіны людзей, матэрыяльныя прадукты іх дзейнасці, а таксама іх веды і ідэі.

У глабальным сэнсе культура ўяўляе сабой вобраз свету, яго адлюстраванне ў свядомасці людзей. Культурныя каштоўнасці звычайна ўспрымаюцца не як ідэі, а як неўсвядомленыя механізмы дзеянняў людзей, як тое, у што яны сапраўды вераць і праз што з'яўляюцца вынікам выхавання і сацыялізацыі чалавека ў грамадстве. Своеасаблівай і надзвычай каштоўнай менавіта для працэсу авалодання культурай з'яўляецца тэорыя «культурнай (літаратурнай) граматынасці», распрацаваная амерыканскім даследчыкам Е. Д. Хіршам-малодшым і яго калегамі [5, с. 15]. На думку Хірша, граматынасць уключае не толькі ўменне чытаць, але і валоданне пэўным наборам ведаў — канцэптам усёй цывілізацыі дадзенай культуры, традыцыйна-нацыянальнымі звесткамі і ацэнкамі як сімваламі, цэлай сістэмай шырока падзеленых асацыяцый і інфармацый. Культура накіраваная на ператварэнне, перараджэнне індывіда ў «чалавека культуры» (*homo humanitatis*).

«Акультурванне» чалавека адбываецца ў некалькі этапаў, калі чалавек далучаецца да роднай культуры і знаёміцца з іншымі культурамі:

- 1) гамінізацыя — станаўленне чалавека як асобы;
- 2) сацыялізацыя — засваенне абавязковага мінімуму культуры грамадства;
- 3) інкультурацыя — далучэнне да культурных здабыткаў і засваенне элементаў іншых культур;
- 4) індывідуалізацыя — наяўнасць у культуры ўмоў для выбару і праяўлення самастойнай асобы [4, с. 5].

«Культурнае далучэнне», засваенне абавязковага мінімуму культуры (або «культурная граматынасць» індывіда як паказчык

яго прыналежнасці да пэўнай культуры) адбываецца на этапе сацыялізацыі. З узмацненнем культурных кантактаў паміж народамі становіцца ўсё менш адрозненняў, уласцівых для культур у мінулым. Спецыфічныя ж з’явы, якія ўзнікаюць у адной культуры, становяцца набыткам іншых народаў. Але ўспрыманне такіх з’яў, тым не менш, адрозніваецца ў залежнасці ад культурнай граматычнасці. Напрыклад, Біблія для прадстаўнікоў тых культур, дзе сацыялізацыя ўключае ў якасці абавязковага элемента рэлігійнае выхаванне, з’яўляецца больш сакральным элементам, чым для прадстаўнікоў секулярызаванага грамадства. І. В. Гётэ, М. Багдановіч, Ф. М. Дастаеўскі для немцаў, беларусаў, рускіх — розныя па сваёй сутнасці з’явы, хаця і ўваходзяць у культуру кожнага з пералічаных народаў.

Вынікае, што прыналежнасць да пэўнай культуры вызначаецца наяўнасцю *базавага стэрэатыпнага ядра ведаў*, якое паўтараецца ў працэсе сацыялізацыі індывідуума ў грамадстве, і дастаткова ўстойлівага (на ўзроўні этнічнай культуры, а не асобы) выбару *элементаў перыферыі*, якая, таксама з прычыны сваёй стэрэатыпнасці, вызначае, як дадатковы крытэрыі, прыналежнасць асобы да канкрэтнай нацыянальнай культуры. Гэтыя два складнікі дапаўняюцца *выбарам асобы*, варыятыўнасць якога можа быць звязана з выхаваннем, адукацыяй, прафесійнымі інтарэсамі і псіхалагічнымі асаблівасцямі менталітэту [4, с. 6].

Базавае стэрэатыпнае ядро ведаў і элементы перыферыі ўтвараюць «*культурны фонд*» носьбіта культуры, які можна растлумачыць як «пэўны комплекс ведаў, характарызуемы ўзроўнем і напрамкам сцыентызацыі дадзенага соцыуму, некаторы круггляд у галіне духоўнай і матэрыяльнай культуры, звесткі пра мінулае свайго народа і чалавечай цывілізацыі і г.д., якімі валодае «сярэдні» (тыповы) носьбіт той ці іншай культурнай агульнасці» [3, с. 140]. Маецца на ўвазе не столькі валоданне гэтымі ведамі сярэднім, тыповым прадстаўніком пэўнай культуры, а наяўнасць такіх ведаў у фондзе культуры: культурны фонд павінен разглядацца не як прыналежнасць асобы, а як сукупнасць тых базавых адзінак, якія ўключаюцца ў дадзеную нацыянальную культуру — культурасферу (тэрмін Д. С. Ліхачова) «праз пасрэдніцтва» асоб гэтай культуры. Таму, гаворачы пра тыповую сярэднюю асобу пэўнай культуры, спецыялісты звычайна абавіраюцца найперш на сукупнасць стэрэатыпізаваных ведаў узроўню школы, на сукупнасць

ведаў гуманітарнага характару (як найбольш персаніфікаваную сукупнасць) і сукупнасць штодзённа-побытавых характарыстык гэтай культуры (як найбольш выяўляемую ў любы момант апісання), якімі павінна авалодаць асоба, праходзячы сацыялізацыю ў пэўнай нацыянальна-культурнай супольнасці [4, с. 7].

Выкарыстоўваючы параўнанне культуры з айсбергам, у якога прыкметная толькі верхавіна, можна сказаць, што такой бачнай вяршыняй з'яўляецца *тэхнічны ўзровень культуры*, на якім амаль не праяўляюцца эмоцыі. Гэтай частцы культуры можна навучыць. На гэтым узроўні рэдка ўзнікаюць міжкультурныя праблемы зносін. Напрыклад, абмяркоўваючы фізічныя ўласцівасці металаў, спецыялісты задзейнічаюць тэхнічны ўзровень культуры, але размова адразу ж выйдзе за яго межы пры абмеркаванні тэрміну выканання работы.

Наступны ўзровень, як і айсберг, часткова схаваны пад вадой, а часткова знаходзіцца над узроўнем мора, — *фармальны*. Ён звязаны з рознымі рытуаламі, што выконваюцца ўсімі прадстаўнікамі культуры (напрыклад, цырымонія шлюбу). Для яго разумення выкарыстоўваюць пераважна метады спроб і памылак. На гэтым узроўні ярка праяўляюцца эмоцыі: адступленне ад правіл спараджаюць рэзка негатыўныя пачуцці ў адносінах да парушальніка, нават калі памылка была ненаўмысная (напрыклад, у Францыі спроба абмеркавання бізнес-праекта з патэнцыйнымі партнёрамі на свежым прыёме можа парушыць правілы фармальнага ўзроўню культуры).

Ніжэй за «ўзровень мора» знаходзіцца *нефармальны ўзровень культуры*, на якім усе дзеянні адбываюцца аўтаматычна і амаль неўсвядомлена. Правілы паводзін на гэтым узроўні не дэкларуюцца, але мы адчуваем, калі нешта адбываецца не так, як павінна быць. Яны засвойваюцца праз прыклад іншых (бацькоў, сяброў), напрыклад, паводзіны мужчын і жанчын у розных культурах. Гэты ўзровень адрозніваецца высокай эмацыянальнасцю. Парушэнні няпісаных правіл сур'ёзна ўплываюць на ўзаемаадносіны людзей. Напрыклад, у беларускай, як і ў французскай, культуры зварот да чалавека на «ты» замест фармальнага «вы» ў пэўных сітуацыях можа быць расцэнены як няветлівасць, бесцырымоннасць і нават агрэсіўнасць.

Сучасны чалавек выпрацоўвае сваю культуру не шляхам мэтанакіраванай дзейнасці па далейшым развіцці базавых ведаў, набытых ім за гады адукацыі, а пад уздзеяннем бесперапыннай

плыні асобных элементаў культуры, якія пастаянна назапашваюцца ў агульным працэсе культурнай дзейнасці. Такое назапашванне не ёсць вынік мэтанакіраваных высілкаў набыцця сістэматычных ведаў — гэта не адпавядае самой сутнасці жыцця ў наш тэхнічны век; яно адбываецца ў выніку пастаяннага прытоку са знешняга асяроддзя самай рознай інфармацыі [2, с. 43]. Структура нашай свядомасці ў моцнай ступені адлюстроўвае навакольны свет; змены, што адбыліся ў гэтым свеце, не маглі прайсці бяследна для нашай культуры. Імклівае развіццё сродкаў масавай камунікацыі адбываецца на культуры ў цэлым і на міжкультурнай камунікацыі ў прыватнасці. Сучасную сітуацыю можна ахарактарызаваць наступным чынам: на нашай планеце існуюць некалькі велізарных тэрыторый, арганічна аб'яднаных у адну сацыяльную сістэму са сваімі культурнымі традыцыямі. Часцей за ўсё гэтыя тыпы культур вылучаюцца па кантынентальнай прыкмеце і з-за сваёй маштабнасці атрымалі назву *макракультур*. У іх складзе выяўляюцца як субкультурныя адрозненні, так і рысы падабенства, якія дазваляюць гаварыць аб самім факце існавання макракультур. Паміж макракультурамі існуюць глабальныя адрозненні, якія адбываюцца на іх зносінах. У гэтым выпадку міжкультурная камунікацыя праходзіць незалежна ад статусу яе ўдзельнікаў, гэта значыць у гарызантальнай плоскасці. У той жа час, добраахвотна ці не, але многія людзі ўваходзяць у склад тых ці іншых грамадскіх груп, якія маюць свае культурныя асаблівасці. Са структурнага гледжання — гэта мікракультуры (субкультуры) у складзе макракультуры. У кожнай мікракультуры ёсць адначасова падабенства са сваёй мацярынскай культурай і адрозненне ад яе, што забяспечвае іх носьбітам аднолькавасць ва ўспрыманні свету.

Аднак у апошні час у кантэксце глабальных працэсаў назіраецца збліжэнне нацыянальных культур і каштоўнасцей, умацаванне культурных, камунікацыйных, цывілізацыйных сувязей, а дасягненні навукі і мастацтва, новыя формы сацыяльнай і палітычнай дзейнасці хутка распаўсюджваюцца і засвойваюцца ў сучасным свеце, утвараючы яго цэласнасць. Разам з тым, усё гэта не азначае ўніфікацыі культурных норм, спосабаў успрымання і ўсведамлення свету, культурных генатыпаў, сістэм, традыцый. Любы этнас, дзяржава, грамадства павінны ўспрымаць і пераймаць з глабальнай сістэмы агульнакультурных сувязей і ўзаемадзеянняў тое, што адпавядае іх традыцыям, менталітэту, псіхалагічнаму складу.

Такім чынам, каб у нашым складаным свеце заставацца самім сабой, культурныя адрозненні неабходна ўспрымаць як дадзенае і спрабаваць асвойвацца ў «чужой» культуры, не губляючы сваёй уласнай. «Агульная практыка, а не агульныя каштоўнасці — вось што вырашае надзённыя праблемы, — лічыць Геерд Хафстэдэ. — Адрозненні ў каштоўнасцях неабходна разумець, а адрозненні ў практыцы неабходна здымаць. Менавіта гэтыя два крокі — разуменне і вырашэнне праблем — з'яўляюцца перадумовай выжывання чалавецтва ў эпоху ўсеагульнай глабалізацыі».

На сёння ва ўніверсальных працэсах глабалізацыі ўдзельнічаюць усе краіны, усе народы і ўсе культуры. Па сутнасці, амаль у кожнай краіне можна сустрэць «Макдональдсы» і «Бургеркінгі», з'есці чызбургер ці гамбургер, выпіць колы ці фанты; зайсці ў аднолькава аформленыя і аднолькава абслугоўваемыя супермаркеты і модныя буцікі; пачытаць адныя і тыя ж часопісы і ўбачыць адны і тыя ж твары на іх глянцавых вокладках, паглядзець адныя і тыя ж (па сутнасці) забаўляльныя праграмы; убачыць амаль аднолькава апранутую моладзь з падобнымі запlechнікамі за спінай. Універсальныя ўмовы і сітуацыі вымушаюць людзей паводзіць сябе ў іх і рэагаваць на іх калі не аднолькава, то падобна.

Відавочна, што пад пагрозай аказваюцца менавіта функцыянальна-паводзінныя складнікі нацыянальных культур, якім пагражае ці знікненне, ці пераход у карнавальную сферу, ператварэнне ў інсцэніроўку ці кіч. Усведамленне гэтай пагрозы прымушае сёння розныя народы з асаблівай увагай адносіцца да сваіх гістарычных каранёў, мовы, традыцый, нацыянальных касцюмаў. Таму, напэўна, беларускія Каляды, рускую Масленіцу, восеньскі баварскі «Oktoberfest», вясенні «Schützenfest» ці карэйскі «Чусок», венецыянскі ці бразільскі карнавал, іспанскую карыду, традыцыю насіць нацыянальны касцюм можна разглядаць як форму захавання нацыянальна-спецыфічнага насуперак напору глабалізацыі. Неабходна ўлічваць той факт, што ў працэсе міжкультурнай камунікацыі чалавек выступае як творчая асоба, homo creator. Таму ў рэальных міжкультурных зносінах камуніканы імкнуцца як да талерантнасці, адаптацыі, узаемнага культурнага асацыявання (адзінства), так і да выразнасці пэўнай, яскрава акрэсленай нацыянальна-культурнай ідэнтыфікацыі.

Асаблівае значэнне ў культурнай інтэграцыі адводзіцца сродкам масавай інфармацыі. Іх ролю ў гэтым працэсе нельга акрэсліць

адназначна. Яны, безумоўна, валодаюць наборам характарыстык (хуткасць перадачы інфармацыі, даступнасць у любым месцы па ўсёй планеце, магчымасць сінхроннага перакладу з любой мовы і г.д.), якія дазваляюць увасобіць у жыццё ідэю інтэгральнай культуры. Аднак распаўсюджванне аднолькавых культурных узораў па ўсім свеце, адкрытасць межаў для ўплыву на культурныя зносіны, што ўсё больш пашыраюцца, прымушаюць гаварыць аб узмацненні працэсу глабалізацыі ў сучаснай культуры. Па сутнасці, глабальныя інфармацыйныя стэрэатыпы ў культурным плане могуць «замбіраваць» свядомасць і дзейнасць шырокіх мас амаль ва ўсіх краінах трэцяга свету. Інфармацыйныя культурныя стэрэатыпы, знешне заснаваныя на дэмакратычных прынцыпах, вельмі часта не ўтрымліваюць ідэалагічных элементаў ні адной рэлігіі, ігнаруюць і фундаментальныя гістарычныя карані, і рысы эканамічнага развіцця асобных краін [1, с. 27].

У свядомасці чалавека пад уплывам масавай культуры фарміруецца і ўтрымліваецца карціна свету, якая не заўсёды адэкватна адлюстроўвае рэальнасць, таму што, за выключэннем эліты, большасць удзельнікаў міжкультурнай камунікацыі асэнсоўваюць культурныя адрозненні не ў дастатковай ступені. Роля сродкаў масавай інфармацыі на мікраўзроўні вызначаецца тым, што праз газеты, тэлебачанне, інтэрнэт-рэсурсы і інш. прапагандуецца культура, для якой характэрныя відовішчнасць, стэрэатыпізацыя, стандартызацыя, даступнасць, зразумеласць і, як вынік, спрошчанасць. У рэшце рэшт ствараецца бачнасць даступнасці для індывіда іншага, больш лёгкага існавання, што садзейнічае падсвядомай перакананасці ў перавагах адпаведнага ладу жыцця, яго некрытычнага прыняцця і ідэалізацыі. І толькі сутыкнуўшыся з прадстаўнікамі іншых культур, спажывец інфармацыі выяўляе, што звыклыя для яго мадэлі паводзін перастаюць працаваць, што адны прафесіі, месцы адпачынку, магазіны і г.д. больш прэстыжныя, чым іншыя, і шлях да прапагандуемага поспеху няпросты, а часам і недасягальны. У выніку немагчымасць ажыццяўлення тых ці іншых ідэй можа прывесці да пачуцця непаўнаwartасці ў адносінах да ўласнай культуры, страты ідэнтычнасці з уласнай культурай, адсутнасці ідэнтыфікацыі з культурай большасці, пачуцця адзіноты, парушэння ролевых чаканняў: трылогі, якая часам пераходзіць у абурэнне і агіду пасля асэнсавання культурных адрозненняў, і, як вынік, смяротнасці ад анарэксіі ў падлеткаў,

алкагалізму, наркаманіі, суіцыду, а гэта не што іншае, як прыкметы дэструктыўнай акультурацыі і непераадоленага культурнага шоку.

Такім чынам, важна асэнсаваць сам феномен міжкультурнага дыялогу ва ўсім багацці яго зместу (як сацыякультурны інстытут і працэс; як тып сацыякультурнай практыкі; як форму камунікацыі, зносін і г.д.). Вялікія магчымасці для гэтага маюць сродкі масавай камунікацыі, якія з'яўляюцца сістэмаўтвараючым элементам у дыялогу культур, партнёрстве цывілізацый, аказваюць велізарны ўплыў на грамадскую свядомасць і характар узаемадзеяння паміж культурамі.

Літаратура

1. Головлева, Е. Л. Основы межкультурной коммуникации / Е. Л. Головлева.— Ростов н/Д., 2008.
2. Моль, А. Социодинамика культуры / А. Моль.— М., 2005.
3. Общение. Текст. Высказывание.— М., 1989.
4. Прохоров, Ю. А. Культуроведение в преподавании русского языка: предмет, аспект или содержание обучения? / Ю. А. Прохоров // Лингвостилистические и лингводидактические проблемы коммуникации.— М., 1996.
5. Hirsch, E. D. Jr. Culture Literacy (What Every American Needs to know) / E. D. Jr. Hirsch.— Boston, 1987.

С. Н. Боровик, В. А. Борищук

Минск, Военная академия Республики Беларусь

Англо-американские заимствования в современном немецком языке

Как известно, процесс обновлений в лексике посредством заимствований происходит постоянно, но есть периоды в развитии языка, когда он особенно интенсивен. Говоря об англо-американизмах в современном немецком языке, следует отметить, что в конце XX — начале XXI вв. на немецких граждан буквально обрушился шквал заимствований из английского и американского английского языка, которые могут быть объединены в следующие подгруппы:

1. Bauen und Wohnen (Apartment, WC, Lift, Center).
2. Forschung, Wissenschaft und Technik (Equipment, Service, Standart).